

Curachaí Admaid, Céibh na Mainistreach, Cloch na Rón (Roundstone)

Cloch na Rón / Baile Conaola: Tá an píosa cósta seo suite idir Cuan na Beirtrí Buí agus Ceann Léime agus athraíonn a thréithe beagán i gCloch na Rón; níl sé sa Ghaeltacht den chuid is mó a thuilleadh; níl an cladach chomh garbh, tá níos mó tránná agus dumhcha ann agus níos lú carraigeacha clúdaithe le feamainn; tá na céanna agus cuanta níos mó agus níos faide ó chéile, is samplaí iad céanna Chloch na Rón agus Bun Abhann. Cé gur caladh tábhachtach é Cloch na Rón do Húicéirí na Gaillimhe, áit a reáchtáiltear ceann de na príomhgheallta bád i mí Iúil, i ndiaidh Fhéile Mhic Dara, is beag Báid Seoil a bhíonn lonnaithe siar uaidh i rith na bliana. Bíonn an Churach Adhmaid i ngach uile áit, á húsáid le haghaidh iascaireachta agus pléisiúir, i gCéibh na Mainistreach i gCloch na Rón, Oirbhealach, Baile Conaola agus an Aill Bhreac.

Forbairt Stairiúil

Tar éis an chruatain fhorleathain sna 1820dí, ar bheag nach raibh gorta mar thoradh air, bunaíodh Coimisiún Chaisleán Bhaile Átha Cliath chun cistí poiblí agus príobháideacha a dháileadh chun cuidiú le forbairt eacnamaíochta iarthar na hÉireann. Tá a lorg sin fós le feiceáil sa líonra bóithre agus céanna móra a thóg innealtóir fuinniúil agus cumasasach an Choimisiúin, Alexander Nimmo, idir 1820 agus 1832¹⁴. Bhunaigh Nimmo an chéad bhaile, Cloch na Rón, ar an gcuid seo den chósta chomh déanach leis na 1820dí. Le himeacht ama sa 19ú haois, tógadh líon mór bóithre beaga, céanna⁷ agus cabhsaí.

Céanna Nimmo i gContae na Gaillimhe

B'innealtóir sibhialta a bhí in Alexander Nimmo (1783 – 1832) a raibh aithne air as a fhuinneamh, a shamhlaíocht agus as an méid a bhain sé amach. D'fhág sé a lorg ar Cho. na Gaillimhe le liosta fada de bhóithre, droichid agus céanna¹⁵, a leag sé amach agus a tógadh. Uaireanta, sa bhéaloideas, deirtear gurbh é a thóg gach uile ché i gConamara; níl sé sin fíor, ach tá céanna dá chuid ar an Lónán, Doire Inbhir, an Cloigeann, an Clochán, Cloch na Rón, Cluain

¹⁴ Féach Tagairtí 3 & 4

¹⁵ Féach Tagairt 4

Nobby: 2-masted, double-ended, fully-decked, wooden sailing boat; 30 – 40ft. in length; originated in the Isle of Man. Introduced by Congested Districts Board (CDB).

Naibí: bád adhmaid 2 crann, décheannach, lándezice, 30 – 40 troigh ar fad; de bhunadh Oileáin Mhanann. Tugtha isteach go hÉirinn ag Bord na gCeanatar Cúng (BCC).

The Great Famine of 1846-47 had a devastating effect on population and economic life country-wide. The coast of Connemara, where the people subsisted on a diet of potatoes and fish, was badly affected. As with the rest of the country the result has been a continuous decline in population up to recent times.

When the CDB boat-building boom of the late 19th and early 20th centuries passed the local boat-builders continued to turn out largely traditional Galway Hooker types (*Báid Mhóra*, *Leathbháid*, *Gleoiteoga* and *Púcáin*). At around the same time – the turn of the 20th century – a new small boat type, the *Curach Adhmaid*, began to appear on the scene. This was a wooden rowing boat, with many of the characteristics of the *Curach Chanbháis* – round sections, narrow-bladed oars, etc. – but more durable. In time it was destined to supplant the *Curach Chanbháis* and the *Báid Iomartha* on the Connemara coast. Throughout these changes the predominant mode of transport in Connemara continued to be by boat, up to the early decades of the 20th century.

The Hooker Trade

While the large Claddagh fleet of hookers dominated fishing in Galway Bay up to the Great Famine, the Connemara hookers carried on a more varied trade, involving the transport of turf, seaweed, limestone, wood, household goods, livestock and passengers, as well as fishing. The merchants' boats, like the St. Patrick, popularly known as *Báid Chonraí* – Conroy's boat from Ros Muc – plied a two-way trade bringing general supplies from Galway, including the materials for boat-building. Turf was traded to Oileáin Árann, which had no indigenous source of fuel, as well as to Kinvara and Galway city. Indeed the turf trade, from Cuan Chasla, Cuan an Fhir Mhóir and the Ros Muc area to the islands continued right up to the 1960s, when the advent of bottled gas and developed distribution networks finished it.

BOAT-BUILDING AT CARNA

Aidhle, Garmna (Máimín), Ros an Mhíl, an Spidéal, Bearna, Gaillimh (Cé Nimmo), Rinn Mhíl, Baile na Cúirte, Coillín Áran agus Dúros, chomh maith le Cill Éinne ar Inis Mór. Ba é John Killaly, an fear a tháinig i ndiaidh Nimmo, a rinne mionathrú ar leagan amach Nimmo le haghaidh dugaí na Gaillimhe agus a chuir i gcrích na pleannanna.

Bhí go leor daoine ina gcónaí sa cheantar, a bhíodh ag maireachtáil trí iascaireacht agus saothrú prátaí ar an stráice talún cósta caol, arna leasú le feamainn. Móin, as na portaigh taobh thiar den chósta a bhí mar bhrefosa. Tugadh tuairiscí mionsonraithe i dtuarascálacha Choimisinéirí Iascaigh na hÉireann, arna mbunú faoi acht parlaiminte sa bláthain 1819, maidir le báid, tonnáistí agus an lón daoine a bhí fostaithe san iascach suas go dtí 1836. I dTuarascáil Iascaigh 1836¹⁶, mar shampla, luitear lón iomlán de 329 bád seoil agus 1,070 bád iomartha leis an gcuid seo den chósta agus breis agus 6,000 fear fostaithe ann, mar a léirítear sa tábla.

Bhí drochthionchar amach is amach ag an nGorta Mór in 1846-47 ar an bpobal agus ar an saol eacnamaíochta ar fud na tíre. Buaileadh cósta Chonamara go dona, áit a raibh na daoine ag maireachtáil ar phrátaí agus ar iasc. Mar thoradh air sin, tháinig meath leanúnach ar an daonra ann, mar a bhí i gceist leis an gcuid eile den tír, go dtí le déanaí.

Nuair a tháinig deireadh leis an mborradh a bhí faoin tsaoirseacht bád i ndeireadh an 19^ú haois agus go luath san 20^ú haois, lean na saoir bháid orthu ag déanamh bád a bhí ina gcineálacha de Húicéirí na Gaillimhe den chuid is mó (Báid Mhóra, Leathbháid, Gleoiteoga agus Púcáin). Thart ar an am céanna – tús an 20^ú haois – bhí bád beag nua, an Churach Adhmaid ag teacht chun cinn. Ba bhád iomartha adhmaid a bhí ann a raibh go leor de thréithe na Curaí Canbháis aige – gearrthóga cruinne, maidí rámha le bosa caola srl. – ach bhí sé i bhfad níos láidre. Bhí sé i ndán don churach adhmaid, in imeacht ama, a háit a bhaint amach in ionad na Curaí Canbháis agus an Bháid Iomartha ar chósta Chonamara. Fad is a bhí na hathruithe sin ag tarlú suas go dtí luathbhlianta an 20^ú haois, ba é an bád an modh iompair ba choitianta fós i gConamara.

¹⁶ Féach Tagairt 15

The Shopkeepers and their Boats

The BÁD MÓR, St. Patrick heading to Ros Muc, fully loaded.

An BÁD MÓR, St. Patrick, ar a bealach go Ros Muc agus í luchtaithe

In addition to the Conroys of Ros Muc and Cill Chiaráin, who had the *BÁD MÓR*, St. Patrick, a number of other merchants operated in a similar fashion when South Connemara was more accessible by sea than by land. Among the best-known of them were: Mac an Iomaire in Maínis (see Siopa sa Meall Rua), Connolly's of Más, Keane's of Glinsk and O'Loghens of Cashel.

SIOPA SA MEALL RUA [from Mná sa bPobal, Carna, 1992]

“There was a shop in Meall Rua, in Maínis, since the middle of the last century. Bairbre Ní Bhriain had the shop at first and Bairbre Mharcuis Uí Chlochartaigh had it after her. Bairbre Ní Chlochartaigh married Colm Mac An Iomaire from Fínis and the two of them set about running the shop. Colm bought the BÁD MÓR “An Áirc” from the Congested Districts Board for the shop goods trade with the city of Galway because there was no other means of transporting goods. There was not a lorry or van coming to Carna at the time and the train did not come past Recess. Colm himself, Páraic Ó Maidín and Páraic Ó Nia spent years trading to Galway in her. Pat and Seán Ó Ceoinín from Fínis were the last in her until the end of the sea trade, when lorries began to come out to Carna.

Grocery items, shoes, clothes timber, hardware, farm implements and fertilizer were being sold in these shops, as in others at the time. They would buy periwinkles, carrageen moss, oarweed and sea rods in season to send off in the “Áirc” and from there to Liverpool in England by train.

There was not much cash in circulation at that time. Most items were bought on barter. They were paid for with periwinkles, carrageen moss, oarweed, eggs and other services as they arose. Packing of carrageen, sowing potatoes, unloading boats, cutting turf and burning kelp was the work that was mainly available. With the coming of the supermarkets, transport services and easy travel to Galway the trade of all the shops began to diminish. When T.O.T. (Turnover Tax) was introduced in the sixties it spelled the end for this type of shop. In 1965, after more than a hundred years of shop keeping the shop at Meall Rua closed for the last time.”

Trádáil na Húicéirí

Cé go raibh flít mór húicéirí an Chladaigh tógtha le hiascaireacht i gCuan na Gaillimhe suas go dtí aimsir an Ghorta Mhóir, bhí obair eile ar siúl ag húicéirí Chonamara chomh maith le hiascaireacht, obair a bhain le móin, feamainn, aolchloch, adhmad, earraí tí, beostoc agus daoine a iompar. Bhíodh báid na gceannaithe ar nós an St. Patrick, ar a dtugtaí Bád Chonraí – as Ros Muc – ag obair sa dá threo ag tabhairt soláthairtí ginearálta as Gaillimh, lena n-áirítear na hábhair a theastaigh don tsaoirseacht bád. Thugtaí móin le trádáil go hOileáin Árann, áit nach raibh aon fhoinsé bhrefosla dhúchais, agus go Cinn Mhara agus Gaillimh chomh maith. Go deimhin leanadh le móin a thrádáil as Cuan Chasla, Cuan an Fhir Mhóir agus as ceantar Ros Muc go dtí Oileáin Árann suas go dtí na 1960dí nuair a cuireadh deireadh leis le teacht an gháis bhuidéalaithe agus le forbairt lónraí dálite.

Na Siopadóirí agus a gcuid Bád

Chomh maith le muintir Uí Chonaire Ros Muc agus Chill Chiaráin a raibh an Bád Mór, an St. Patrick acu, bhí roinnt ceannaithe eile ag feidhmiú ar an tslí chéanna nuair a bhí sé níos éasca freastal ar Dheisceart Chonamara ar an bhfarraigé ná ar thalamh. Orthu siúd is mó a raibh aithne bhí: Muintir Mhic Con an Iomaire i Maínis (féach Siopa sa Mheall Rua thíos), muintir Uí Chonaola sa Mhás, na Cátháin i nGlinsce agus muintir Uí Lochlainn an Chaisil.

Siopa Sa Mheall Rua [as Mná sa bPobal, Carna, 1992]

Bhí siopa sa Mheall Rua i Maínis ó lár na haoise seo caite. Is í Bairbre Ní Bhriain a raibh an siopa aici ar dtús agus ba ag Bairbre Mharcuis Uí Chlochartaigh a bhí sé ina diaidh. Phós Bairbre Ní Chlochartaigh Colm Mac An Iomaire as Fínis agus chuaigh an bheirt acu i mbun an tsiopa. Cheannaigh Colm an Bád Mór “An Áirc” ó Bhord na gCeantar Cúng chun tráchtáil earraí siopa a dhéanamh le Cathair na Gaillimhe mar ní raibh a mhalaírt slí ann chun earraí a iompar. Ní raibh leoráí na veain ag teacht go Carna ag an am agus ní raibh an traein ag teacht thar an Sraith Salach. Chaith Colm féin, Páraic Ó Maidín agus Páraic Ó Nia blianta ag tráchtáil le Gaillimh inti. Siad Pat agus Seán Ó Ceoinín as Fínis is deireanaí a bhí dá gabháil nó gur cuireadh deireadh leis an tráchtáil farraigé nuair a thosaigh leoraithe ag teacht amach go Carna.

The Boats

An Capall unloading turf at Kinvara

An Capall ag diluchtú móna i gCinn Mhara

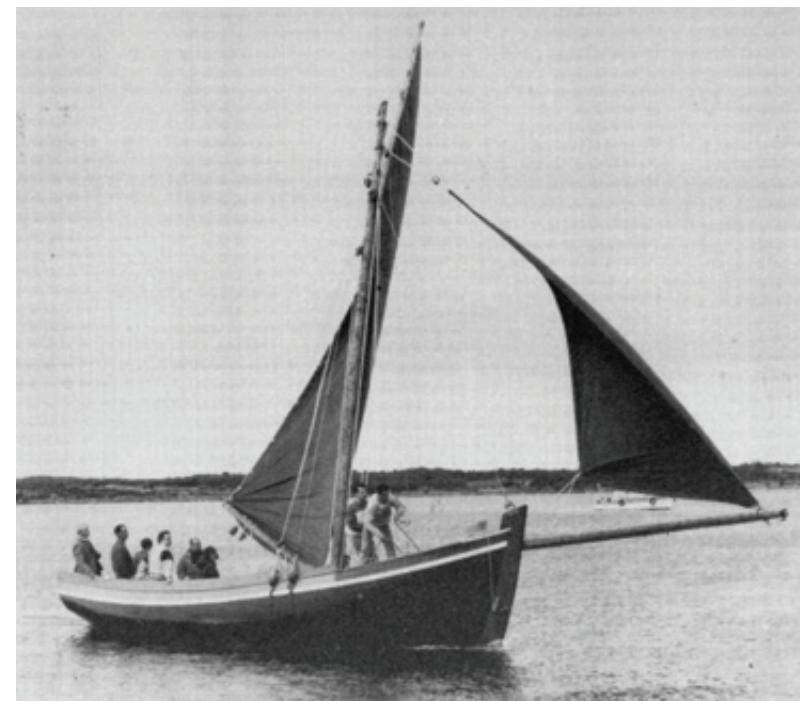
Bád Mór:

The largest bád seoil at 35 – 44 feet overall. Gaff-rigged cutters with hulls of massive construction; carvel planked, with raked transom. The original boats were open or half-decked; some are now fully decked. Internal ballast of stone and iron.

An bád seoil is mó ag 35 – 44 troigh ina ionlán. Cuitéir faoi rige geaifil le cabhail fíor-dhéanta, báid shleamhna le transam rácáilte. Bhí na chéad bháid oscailte nó ina mbáid leathdheice; tá roinnt dióbh ina mbáid lándeice anois. Ballasta inmhéanach de chloch agus iarann.

What is a Galway hooker?

Galway hookers, or báid seoil and báid iomartha, are heavily-built, carvel boats with characteristic “tumblehome” (i.e., turned-in topsides) on their hulls. There are five different types, distinguished by length and type of rig¹⁷.

Leathbhád:

Literally “half-boat”, so called because the load they can carry is half that of a *bád mór*, to which they are otherwise similar. Approximately 32 feet overall.

Tugtar leathbhád orthu mar gur féidir leo leathualach an bháid mhór a iompar, agus seachas sin is macasamhail an bháid mhór iad. Tuairim is 32 troigh ar fad.

¹⁷ See Reference 1

Gleoiteog:

Similar to bád mór and leathbhád; gaff-rigged; some open, some with small fore-deck; 24 – 28 feet in length. Internal ballast generally of stone. The class is sub-divided into gleoiteog mhór and gleoiteog bheag for racing.

Cosúil le bád mór agus leathbhád; faoi rige geafil; roinnt díobh oscailte, roinnt díobh le deic chinn bheag; 24 – 28 troigh ar fad. Cloch de ghnáth mar bhallasta inmhéanach. Bíonn an rang fo-roinnte ina ngleoiteoga móra agus gleoiteoga beaga sna rásáí.

Ar nós a leithéide ag an am bhíodh earrai grosaeireachta, bróga, éadach, adhmad, crua-earrai, uirlisí talún agus leasú ar díol sa siopa seo. Cheannaíodh siad faochain, carraigín, coirleach agus slata mara ina séasúr le cur chun bealaigh san “Áirc” agus as sin go Learpholl Shasana ar an traein.

Ní mórán airgid tirim a bhíodh ag dul trína chéile ag an am. Is ar cairde is mó a cheannaíti na hearraí ag an am. D’íoctaí iad le faochain, carraigín, coirleach, uibheacha agus seirbhísí eile de réir mar a thagadh siad aníos. Pacáil charraigín, cur fataí, folmhú bád, baint mhóna agus ag dó ceilpe na hoibreacaha is mó a bhíodh ar bun. Le teacht na n-ollmhargáí, seirbhísí iompair agus éascaíocht taistil go Gaillimh, thosaigh trácht na siopáí ag dul i léig. Nuair a tugadh isteach an cháin T.O.T.(Turnover Tax) sna seascadaí chriog sé sin an cineál seo siopa. I 1965 tar éis níos mó ná céad bliain de shiopadóireacht, dúnadh siopa an Mhill Rua den uair dheireanach.

Púcán:

Dipping lug rig, with jib; open; 24 – 28 feet in length; heavy hull construction; carvel planked; raked transom. Stone ballast.

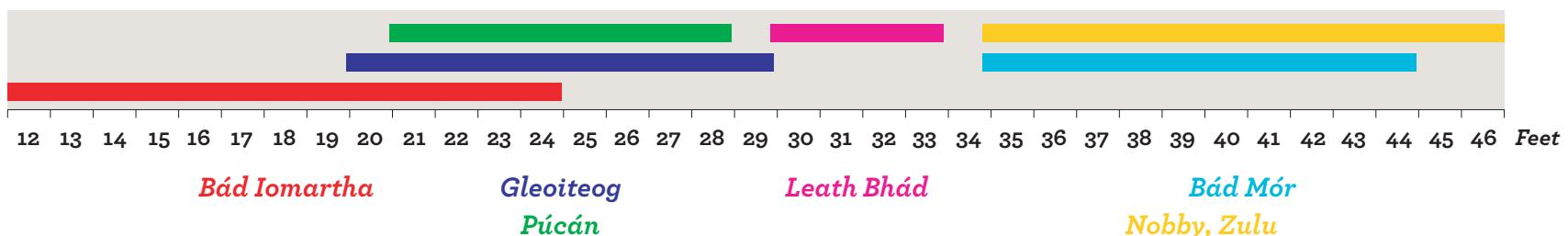
Rige púcáin (tumtha), le jib; oscailte; 24 – 28 troigh ar fad; cabhail throm; bád sleamhain; transam rácálite. Ballasta cloiche

Bód lomartha:

Open rowing boat; one of the Galway Hooker Family (see p. 52 also).

Bád rámhaíochta oscailte; ball de chlann na Huicéirí (féach leathanach 52 freisin).

The figure below illustrates the range of lengths of the báid seoil and báid iomartha in the audit, showing the overlap in size between the rowed báid iomartha, lug-rigged púcán and gaff-rigged gleoiteoga.

Range of lengths (in feet) of different types of hookers encountered during the audit. Raon fad (i dtroithe) na gcineálacha húicéirí a chonacthas le linn an iniúchta.